

Samir Zeair, Marta Wawrzynowicz-Syczewska

Podręcznik dla lekarzy i studentów
kierunków medycznych

Wydawnictwo Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie

Redaktor naczelny: prof. dr hab. n. med. *Ireneusz Kojder*
Redakcja: *Wojciech Markowski*
Korekta: *Emilia Syldatk-Nowocień*
Skład i łamanie: *Waldemar Jachimczak*

© Copyright by Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie, Szczecin 2016

ISBN 978-83-64906-07-7

Wydawnictwo Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie
70-204 Szczecin, ul. Rybacka 1, tel. 91 48 00 860
e-mail: wydawnictwo@pum.edu.pl, www.pum.edu.pl
Wydanie I. Nakład 500 egz. Arkuszy drukarskich 24,5
Druk: PPH ZAPOL Sobczyk, spółka jawna
70-062 Szczecin, al. Piastów 42, tel. 91 43 51 900, www.zapol.com.pl

Skrócony spis treści

Przedmowa	11
Wykaz skrótów	12
Rozdział 1. Rys historyczny transplantacji wątroby na świecie i w Polsce.....	15
Rozdział 2. Stan prawny przeszczepiania narządów mięszzowych w Polsce	19
Rozdział 3. Przewlekłe choroby wątroby jako wskazanie do przeszczepienia wątroby.....	22
Rozdział 4. Przeszczepianie wątroby ze wskazań nagłych	68
Rozdział 5. Prowadzenie pacjentów ze schyłkową chorobą wątroby oczekujących na przeszczepienie.....	83
Rozdział 6. Rola badań obrazowych w przeszczepianiu wątroby	140
Rozdział 7. Wprowadzanie chorego na aktywną listę oczekujących na przeszczepienie wątroby	154
Rozdział 8. Prowadzenie potencjalnego dawcy i ocena chirurgiczna biorcy	161
Rozdział 9. Koordynacja transplantacji wątroby	170
Rozdział 10. Technika przeszczepiania wątroby	179
Rozdział 11. Przygotowanie anestezyjologiczne, znieczulenie i intensywne opiece kooperacyjna w transplantacji wątroby	187
Rozdział 12. Profilaktyka zakażeń u biorców wątroby	213
Rozdział 13. Immunosupresja w transplantacji wątroby.....	225
Rozdział 14. Wczesne powikłania po przeszczepieniu wątroby	237
Rozdział 15. Histopatologia wątroby przeszczepionej	263
Rozdział 16. Powikłania późnego okresu potransplantacyjnego.....	272
Rozdział 17. Jakość życia chorych po przeszczepieniu wątroby	322
Rozdział 18. Opieka ambulatoryjna nad chorym po przeszczepieniu wątroby.....	331
Rozdział 19. Opieka długoterminowa nad pacjentem po przeszczepieniu wątroby – poradnik dla lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej.....	335
Rozdział 20. Przeszczepienia wątroby w szczególnych grupach chorych.....	353
Rozdział 21. Retransplantacja wątroby.....	372
Rozdział 22. Opieka pielęgnarska nad pacjentem kwalifikowanym do przeszczepienia wątroby	375
Informacja o autorach.....	391

Spis treści

Przedmowa	11
Wykaz skrótów	12
Rozdział 1	
Rys historyczny transplantacji wątroby na świecie i w Polsce	15
<i>Samir Zeair</i>	
Rozdział 2	
Stan prawny przeszczepiania narządów mięszowych w Polsce	19
<i>Dorota Bander</i>	
Rozdział 3	
Przewlekłe choroby wątroby jako wskazanie do przeszczepienia wątroby	22
<i>Ewa Karpińska, Krzysztof Jurczyk, Marta Wawrzynowicz-Syczewska, Łukasz Laurans, Maciej Wrzesiński</i>	
3.1. Pozapalna marskość wątroby typu B i C	22
3.2. Alkoholowa choroba wątroby	27
3.3. Autoimmunologiczne zapalenie wątroby	30
3.4. Niealkoholowa stłuszczeniowa choroba wątroby	32
3.5. Cholestatyczne choroby wątroby	35
3.6. Metaboliczne choroby wątroby uwarunkowane genetycznie	38
3.7. Zakrzepice żył wątrobowych	53
3.8. Rak wątrobowokomórkowy	55
3.9. Guzy nienowotworowe i przerzutowe do wątroby	66
Rozdział 4	
Przeszczepianie wątroby ze wskazań nagłych	68
<i>Łukasz Laurans, Zenon Czajkowski</i>	
4.1. Definicja ostrej niewydolności wątroby i obraz kliniczny	68
4.2. Etiologia ostrej niewydolności wątroby	71
4.3. Kryteria King's College Hospital i Clichy kwalifikacji do przeszczepienia z powodu ostrej niewydolności wątroby	73
4.4. Kryteria przyjęcia chorych z niewydolnością wątroby i zasady intensywnego leczenia na oddziale intensywnej terapii	74
Rozdział 5	
Prowadzenie pacjentów ze schyłkową chorobą wątroby oczekujących na przeszczepienie ...	83
<i>Marta Wawrzynowicz-Syczewska, Ewa Karpińska, Krzysztof Jurczyk, Marta Duczkowska</i>	
5.1. Wodobrzusze	83
5.2. Zespół wątrobowo-nerkowy	89
5.3. Zaburzenia jonowe w marskości wątroby	92
5.4. Zakażenia	96
5.5. Krwawienie z przewodu pokarmowego	109
5.6. Encefalopatia wątrobowa	114
5.7. Zaburzenia krążenia płucnego w chorobach wątroby	118
5.8. Zaburzenia gospodarki węglowodanowej	127
5.9. Zespół wyniszczenia u pacjenta ze schyłkową chorobą wątroby	128
5.10. Uporczywy świąd skóry	137

Rozdział 6	
Rola badań obrazowych w przeszczepianiu wątroby	140
<i>Katarzyna Zasada-Cedro</i>	
6.1. Przegląd metod obrazowania wątroby i dróg żółciowych.	140
6.2. Powikłania naczyniowe.	146
Rozdział 7	
Wprowadzanie chorego na aktywną listę oczekujących na przeszczepienie wątroby	154
<i>Marta Wawrzynowicz-Syczewska</i>	
7.1. Kwalifikacja hepatologiczna do przeszczepienia	154
7.2. Wskazania ogólne do zabiegu przeszczepienia wątroby	158
7.3. Przeciwwskazania do przeszczepienia wątroby	159
Rozdział 8	
Prowadzenie potencjalnego dawcy i ocena chirurgiczna biorcy	161
<i>Zenon Czajkowski, Mariola Post</i>	
8.1. Optymalizacja funkcji wątroby u zmarłego dawcy narządów	161
8.2. Ocena chirurgiczna kandydata do przeszczepienia.	166
Rozdział 9	
Koordinacja transplantacji wątroby	170
<i>Jerzy Myśliwiec</i>	
Rozdział 10	
Technika przeszczepiania wątroby	179
<i>Monika Pakosz-Golanowska, Samir Zeair</i>	
10.1. Technika chirurgiczna pobrania wątroby od dawcy zmarłego.	179
10.2. Hepatektomia i wszczepienie wątroby dawcy	180
Rozdział 11	
Przygotowanie anestezjologiczne, znieczulenie i intensywna opieka pooperacyjna w transplantacji wątroby	187
<i>Maria M. Czupryńska, Sławomir Cyprys, Marta Wawrzynowicz-Syczewska</i>	
11.1. Kwalifikacja anestezjologiczna do przeszczepienia wątroby	187
11.2. Przeciwwskazania anestezjologiczne do przeszczepienia wątroby	191
11.3. Przygotowanie pacjenta do transplantacji wątroby i znieczulenie w trakcie zabiegu	191
11.4. Intensywna opieka pooperacyjna chorych po przeszczepieniu wątroby	194
11.5. Uszkodzenie poreperfuzyjne.	208
Rozdział 12	
Profilaktyka zakażeń u biorców wątroby	213
<i>Ewa Karpińska, Małgorzata Zajac-Marczewska</i>	
12.1. Badania przed kwalifikacją do przeszczepienia	213
12.2. Profilaktyka czynna – szczepienia	214
12.3. Profilaktyka wznowy i leczenie zakażeń utajonych	215
12.4. Profilaktyka okołoperacyjna zakażeń bakteryjnych i grzybiczych przed przeszczepem wątroby i nerek	221
Rozdział 13	
Immunosupresja w transplantacji wątroby	225
<i>Marta Wawrzynowicz-Syczewska</i>	
13.1. Biologiczne leki immunosupresyjne	226
13.2. Farmakologiczne leki immunosupresyjne	228
13.3. Objawy uboczne farmakologicznego leczenia immunosupresyjnego.	229
13.4. Podstawowe schematy immunosupresyjne u biorców wątroby w ośrodku szczecińskim	231
13.5. Leczenie epizodów ostrego odrzucania przeszczepu.	235

Rozdział 14	
Wczesne powikłania po przeszczepieniu wątroby	237
<i>Monika Pakosz-Golanowska, Mariola Post, Marta Wawrzynowicz-Syczewska</i>	
14.1. Powikłania naczyniowe	237
14.2. Powikłania żółciowe	245
14.3. Pierwotne niepodjęcie funkcji	250
14.4. Ostre i nadostre odrzucanie przeszczepu	252
14.5. Zakażenia we wczesnym okresie potransplantacyjnym	258
14.6. Wodobrzusze potransplantacyjne	260
Rozdział 15	
Histopatologia wątroby przeszczepionej	263
<i>Janusz Miętkowski</i>	
15.1. Ocena histopatologiczna wyszczepionej wątroby	263
15.2. Ocena wątroby dawcy	263
15.3. Biopsja wątroby przeszczepionej	264
15.4. Zmiany histopatologiczne związane z postępowaniem podczas transplantacji wątroby	264
15.5. Odrzucanie przeszczepu	265
15.6. Inne przyczyny dysfunkcji graftu	268
Rozdział 16	
Powikłania późnego okresu potransplantacyjnego	272
<i>Marta Wawrzynowicz-Syczewska, Krzysztof Jurczyk, Krzysztof Dziewanowski, Sławomir Pynka, Ewa Karpińska</i>	
16.1. Nawrót choroby podstawowej	272
16.2. Zakażenia	280
16.3. Powikłania nerkowe po transplantacji wątroby	305
16.4. Cukrzyca u chorych po przeszczepieniu wątroby	313
16.5. Nowotwory	315
16.6. Potransplantacyjna choroba limfoproliferacyjna	320
Rozdział 17	
Jakość życia chorych po przeszczepieniu wątroby	322
<i>Iwona Zawada</i>	
17.1. Definicja jakości życia według WHO	322
17.2. Jakość życia pacjentów z marskością wątroby	324
17.3. Jakość życia pacjentów po przeszczepieniu wątroby z powodu marskości wątroby	326
17.4. Jakość życia u pacjentów po transplantacji z powodu piorunującej niewydolności wątroby	327
Rozdział 18	
Opieka ambulatoryjna nad chorym po przeszczepieniu wątroby	331
<i>Marta Wawrzynowicz-Syczewska</i>	
Rozdział 19	
Opieka długoterminowa nad pacjentem po przeszczepieniu wątroby – poradnik dla lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej	335
<i>Marta Wawrzynowicz-Syczewska</i>	
19.1. Leki immunosupresyjne	335
19.2. Interakcje lekowe	338
19.3. Najczęstsze przyczyny dysfunkcji przeszczepu	340
19.4. Najczęstsze choroby współistniejące	344
19.5. Nowotwory	347
19.6. Medycyna prewencyjna	348

Rozdział 20	
Przeszczepienia wątroby w szczególnych grupach chorych	353
<i>Dorota Bander, Anita Wnuk, Maciej Wrzesiński</i>	
20.1. Hemofilia	353
20.2. Zakażenie HIV	355
20.3. Jatrogenne uszkodzenia dróg żółciowych	366
Rozdział 21	
Retransplantacja wątroby	372
<i>Marta Wawrzynowicz-Syczewska</i>	
Rozdział 22	
Opieka pielęgniarska nad pacjentem kwalifikowanym do przeszczepienia wątroby	375
<i>Agnieszka Kisielska</i>	
22.1. Organizacja opieki nad pacjentem przed przeszczepieniem wątroby na oddziale szpitalnym	375
22.2. Udział pielęgniarki w badaniach diagnostycznych i leczniczych pacjenta kwalifikowanego do zabiegu transplantacji wątroby	377
22.3. Pielęgnowanie pacjenta z objawami niewydolności wątroby	379
22.4. Pielęgnowanie pacjenta z krwawieniem z żyłaków przelyku	385
22.5. Zapobieganie zakażeniom u pacjentów przed przeszczepieniem wątroby	387
Informacja o autorach	391

Przedmowa

Przeszczepianie narządów unaczynionych przestało być eksperymentem medycznym, a stało się rutynowym i na tyle powszechnym sposobem leczenia schyłkowej niewydolności wątroby, nerek, płuc czy serca, że trudno dzisiaj wyobrazić sobie, aby student czy lekarz w swojej karierze zawodowej w ogóle nie zetknął się z pacjentem po transplantacji. Osiągane bardzo dobre wyniki wczesne, wieloletnie przeżycie i powrót pacjentów do normalnego funkcjonowania w systemie ochrony zdrowia powodują, że coraz częściej lekarze rodzinni i lekarze rozmaitych specjalności będą dzielili się z transplantologami długofalową opieką nad biorcami przeszczepów i coraz śmielej będą rozważali metody leczenia transplantacyjnego u swoich pacjentów.

Oddajemy do rąk Państwa podręcznik, w którym w przystępny i praktyczny sposób omówione zostały objawy schyłkowej choroby wątroby, wskazania i przeciwwskazania do przeszczepienia oraz zasady wprowadzania pacjentów na listę oczekujących, a także różne aspekty prowadzenia pacjentów po przeszczepieniu. Szczególną uwagę chcieliśmy zwrócić na odległe powikłania przeszczepienia i objawy uboczne stosowanego leczenia immunosupresyjnego, aby uzmysłowić lekarzom pierwszego kontaktu i lekarzom rodzinnym, kiedy pacjent wymaga skierowania do ośrodka transplantacyjnego, a które zachorowania mogą być bezpiecznie prowadzone w ramach poradni rodzinnej czy w szpitalach rejonowych.

Mamy też głęboką nadzieję, że przedstawione zagadnienia okażą się przydatne nie tylko w codziennej praktyce lekarskiej, ale będą ciekawą i pouczającą lekturą dla studentów kierunków medycznych.

Samir Zeair, Marta Wawrzynowicz